

Лехніцька С.І.
Морфолого-синтаксична характеристика терміоеlementів
у латиномовних назвах лікарських засобів

*Лехніцька Світлана Іванівна, старший викладач
 Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, м. Київ, Україна*

Анотація. Представлені теоретичні основи вивчення поняття «терміоеlement», визначені види терміоеlementів, мови, які зазвичай, використовуються для створення терміоеlementів, що входять до складу назв лікарських засобів. Проаналізовані з морфолого-синтаксичної точки зору терміоеlementи, що є характерними для найменувань лікарських засобів групи анальгетиків і антипіретиків.

Ключові слова: *терміоеlement, назви лікарських засобів, змістові і службові терміоеlementи, анальгетики і антипіретики*

Вивчення мовних засобів, за допомогою яких створюються новітні назви лікарських засобів для профілактики і лікування захворювань людини, дозволяє встановити деякі тенденції і закономірності домінування в сучасних професійних мовах. До словотвірних засобів термінів та номенклатурних найменувань належить формант, що отримав назву терміоеlement. Назви лікарських препаратів, зазвичай, утворюються із грецьких або латинських терміоеlementів. «Міжнародні терміни європейського ареалу, в основному, являють собою запозичення з латини та греки, а також новоутворення, побудовані в пізніші часи з латинських та грецьких еквівалентів» [5] В даній роботі ми спробуємо з'ясувати, що таке терміоеlement, які види терміоеlementів існують, і які саме терміоеlementи характерні для найменувань лікарських засобів групи анальгетиків і антипіретиків.

Поняття «терміоеlement» ввів російський дослідник Д.С. Лотте, який як «терміоеlementи» визначив слова, «які мають самостійне значення і входять до складу простого чи складного терміна»[8]. Цієї ж точки зору притримується дослідниця Канделаки Т.Л. в своїй статті «Об одном типе словаря международных терминологических элементов» [6] Пізніше його визначили як мінімальну одиницю, яка має термінологічне значення"[10].

Однак про термінологічне значення терміоеlementа ми можемо говорити лише в складі цілого терміна. Терміоеlement, на відміну від цілого терміна, не виражає поняття, але лише вказує на певне термінологічне поле [9]. На думку Т.Л. Канделаки, терміоеlementи – це „ значущі частини термінів, зумовлені ознаками поняття, яке виражає термін ”[6].

Російський науковець В.М. Лейчик запропонував власне визначення терміоеlementа спираючись на поняття «термін» і «терміоеlement». Термін, як пропонує В.М. Лейчик, має одиницю плану змісту - поняття, якому в плані вираження відповідає терміоеlement, або «найменша одиниця плану вираження терміна отримала назву терміоеlement» [7]. Відповідно до цього визначення, робимо висновок, що, оскільки в плані вираження термін може розкладатися на низку терміоеlementів, тоді і в плані змісту він має розкладатися на низку понять [9].

Подібне визначення терміоеlementа базується на змістовому аналізі терміна та його компонентів, але існує і інший підхід, орієнтований на аналіз лінійної структури терміна, внаслідок чого терміоеlementи визначаються екстенціональним чином

як цілком формальні компоненти терміна. Наприклад, дослідник В.П. Даниленко вважає терміоеlementом будь-який структурний компонент терміна – від морфеми до цілого слова чи умовного знака [3]. Керуючись даним визначенням ми можемо виділити як терміоеlementи, що входять до складу фармацевтичних термінів, такі елементи: –**alg-** (від гр. algos - *біль*) у складі таких назв, як **Analginum** і **Viperalginum**; кожне зі слів у структурі термінів-словосполучень **тверді лікарські форми, рідкі лікарські форми**; нарешті літери **A** і **C** в найменуваннях **Vitaminum A** і **Vitaminum C**.

Також на думку українського науковця Р.С. Беляєва терміоеlementом слід вважати «словосполучення, морфемний комплекс, морфему, символ, які структурно вицленовуються в термінах даної термінології, маючи сталу форму; регулярно використовуються для позначення одного чи декількох близьких понять чи ознак понять відповідної науки» [2]

Таким чином, в роботах різних авторів терміоеlementи визначаються як: 1) терміоеlementи, що виділяються за допомогою морфологічного членування терміна-слова; 2) терміоеlementи, що виділяються внаслідок синтаксичного членування терміна-словосполучення; 3) терміоеlementи, що виділяються за допомогою зображувально-графічного членування, при якому в складі терміна наявні символи, які мають лише графічне зображення [9].

Значна кількість фармацевтичних термінів традиційно створюється на базі греко-латинських терміоеlementів. До термінів, які утворені з греко-латинських терміоеlementів, традиційне членування на корінь, префікс, суфікс не може бути застосованим. Вони складаються з терміоеlementів змістових і службових [9].

Змістові терміоеlementи переважно відбираються зі складу слів латинської і давньогрецької мов, але поряд із цим в останні десятиліття простежується тенденція добору терміоеlementів зі складу сучасних європейських мов, наприклад, англійської, французької, німецької, іспанської, російської і української. Ця тенденція пояснюється виникненням торгових найменувань того самого препарату на територіях різних країн. Відібрані терміоеlementи зазнають фонетичної адаптації, вихідна морфологічна структура ж сприймається повністю, без будь-якого морфологічного членування. Змістові терміоеlementи походять від різних частин мови, але тра-

нсформуючись у терміноелемент, втрачають граматичні ознаки відповідних частин мови, перетворюючись в елементи штучних утворень. Проаналізувавши найменування лікарських засобів групи анальгетиків і антипіретиків, можна виділити наступні групи змістових терміноелементів за частинами мови:

– від іменників утворено 45 терміноелементів, наприклад: терміноелемент **Morph-**, що входить до складу найменування **Morphinum**, походить від імені давньогрецького бога сну, Морфея; у складі найменування **Nubainum** формант **Nub-** походить від назви народності **Nuba**, що проживали у Нубійських горах на території Судану; найменування **Kranit** містить формант **Kran-**, що походить від гр. **κράνιον** – *череп*; у назвах **Aldolor**, **Dolorex**, **Algodol**, **Dolal** міститься терміноелемент **dol-**, який був утворений від лат. **dolor** – *біль*; **Parodyne** (де **-odyne** походить від гр. **οδυνη** – *біль*); **Analgesium** (де **algesium** походить від гр. **άλγος** – *біль, больове відчуття*); **Antiopiaz** (де **opi-** походить від гр. **Opium** – *опій*); найменування **Anbol** містить формант **bol-**, що є аббревіатурою від укр. *боліти*; **Nopain** (де **pain-** від англ. **pain** – *біль*); **Bolinet** (від рос. «*боли нет*»); **Docmorfinum** (де **doc-** походить від англ. **doctor** – *лікар*); **Norspan** (де **span-** від англ. **span** – *проміжок, протяжність*); **Alvegesic** (де **Alv-** від лат. **alvus** – *кишківник, живіт*); **Biodol** (де **Bio-** від гр. **βίος** – *життя*) **Dolocap** (**cap-** від лат. **capsula** – *капсула*); **Dolpaz** (лат. **dolor** – *біль* і нім. **paz-** *пас*); **Ecodolor** (**eco** від гр. **οίκος** – *середовище*), **Etigesic** (**Eti-** від гр. **αίτια** – *причина*); **Osmadol** (**Osm-** нез'ясоване за походженням, можливо від гр. **οσμή** – *запах*); у назвах **Poltram**, **Polocard** формант **Pol-** утворений від назви фірми-виробника **Polpharma** (**Poland**); **Dolofur** (лат. **fur** – від лат. **furfur** – *шкірка* і вказує на *протимікробний ефект*); **Aminadol** (де **Amin-** лат. **Ammoniacum**, **i** – *аміак*); **Calpol** (де **cal-** від лат. **calor** – *жар*), **Alginox** (лат. **nox** – *ніч*), **ASA-Tabs** (де **Tabs** від латинської назви лікарської форми **tabuleta** – *таблетка*); **Biogesic**, **Bio Grip-T** (**Bio-** від гр. **βίος** – *життя* і **gesic** від англ. **analgesic** – *знеболюючий*); **Influbene N** (**Influ-** походить від лат. **influenza** – *застуда*), **Normotemp** (від лат. **norma** – *правило, норма* і лат. **temperatura** – *потрібна міра*), **Cortadol** (**Cort-** від лат. **cortex** – *кора*), **Algikey** (**key-** від англ. **key** – *ключ*); **Dolgenal** (**gen-** від гр. **γένος** – *походження*); **Lixidol** (**Lix-** від лат. **lixius** – *основа* (**xim.**)), **Mavidol** (**Mav-** походить від англ. імені **Mavis** (**mavis**), що в свою чергу походить від старофранцузького **mauvis** – *дрозд*), **Ocudol** (**Ocu** від лат. **oculus** – *око*), **Ophthaker**, **Oftalgesic** (**Ophth-/Oft-** від гр. **οφθαλμός** – *око*), **Topadol** (**Top-** від гр. **τόπος** – *місце*); **Asprovit** (**vit-** від лат. **vita** – *життя*); **Thrombogard** (**gard** від англ. **guard** – *захисник*), **Acetisal** (від **Acidum acetylsalicylicum**); **Algo-Bebe** (ісп. **Bebe** – *дитина*), **Amisprin** (від **Acidum spiricum**), **Angiprin** (від гр. **αγγειον** – *судина*), **Anopyrin** (від гр. **πύρ** – *жар*); **Asatab** (**Asa-** від **Acidum acetylsalicylicum**), **Ascard**, **Aspicard**, **Cardio**, **Cardioaspirin** **Acard** (**Card-** від гр. **καρδία** – *серце*) **Aspirin** від **Acidum spiricum**; **Cardioton** (гр. **καρδία** – *серце* і гр. **τόνος** – *сила, напруження*), **Cardiphar** (**phar-** від гр. **φάρμακον** – *ліки*), **Alfacor**, **Aspicor**, **Cor-Aspi** (**Aspi** від **Acidum spiricum** і **cor-** від лат. **cor** –

серце); **Thrombo ASS**, **Thrombostad** (**Thromb-** від гр. **θρόμβος** – *ком, тромб*), **Dipyron**, **Antipyrinum** (**pyr-** від гр. **πύρ** – *жар*); **Metalgina** (**Met-** від гр. **μετέωρα** – *небесні явища*); **Dolviran** (лат. **dolor** – *біль*, **vir-** від лат. **virus** – *вірус, отрута*);

– від прикметників було утворено 24 терміноелементи: терміноелемент **Nov-** у найменуванні **Novandol** походить від лат. **novus** – *новий*; у найменуванні **Ketolong** формант **long-** походить від англ. **long** – *довгий, довготривалий*), **Oradol** (**Ora-** від лат. **oralis** – *оральний*), **Dolotec** (**tec-** від лат. **tectus** – *прихований*); **Claradol** (**Clar-** від лат. **clarus** – *прояснюючий*), **Algocit** (**cit-** від лат. **citus** – *швидкий*), **Magnidol** (**Magn-** від лат. **magnus** – *великий*) **Minalgin** (**Min-** від лат. **minimus** – *найменший*), **Neoanalginas** (**Neo-** від гр. **νέος** – *новий*); **Optalgin** (**Opt-** від лат. **optimus** – *найкращий*); **Dolmal** (**mal** лат. **dolor** – *біль* і **malus** – *поганий*);

– від прислівників було утворено 3 терміноелементи, наприклад: у назві **Farpain** терміноелемент **Far-** походить від англ. **far** – *далеко*; у найменуваннях **Maxidol**, **Ketomax** формант **max-** походить від лат. **maximum** – *надзвичайно сильно*), терміноелемент **bene-** походить від лат. **bene** – *добре* у назві **Influbene N**;

– від дієслів було утворено 12 терміноелементів, наприклад: терміноелемент **fin-** від лат. **finire** – *закінчувати* у найменуванні **Algiafin**; **Remo-** від англ. **to remove** – *знімати* у назві **Remopain**; формант **ten-** від гр. **τείνω** – *напружувати* у назві **Dolten**; **stop-** від англ. **to stop** – *зупиняти* у назві **Dolostop**); **Rapid-** у назві **Rapidolum** походить від англ. **Rapid** – *швидкий*, **dam-** у назві **Adamon** походить від гр. **δαμάζω** – *приборкувати*, терміноелемент **san-** у назві **Acesan**, утворений від лат. **sanare** – *бути здоровим*;

– від числівників було утворено 2 терміноелементи, наприклад: у найменуванні **Hexalgin** терміноелемент **Hex-** був утворений від гр. **ἕξ** – *шість*); формант **Mono-** у назві **Monoalgic** походить від гр. **μόνος** – *один, єдиний*;

– від займенника був утворений 1 терміноелемент, а саме: **Pan-** у назві **Panadolum** від гр. **πάν** – *увесь*).

Запозичені лексеми трансформуються у терміноелемент, при цьому вони втрачають граматичні ознаки відповідних частин мови, перетворюючись в елементи штучних утворень [9].

Службові терміноелементи, які були запозичені з класичних мов, набувають термінологічного значення, втрачаючи попереднє структурне значення, яке їм було притаманне в класичних мовах. У штучних новостворених термінах вони отримують іншу інтерпретацію в сполученні з елементами інших мов. Так, у фармацевтичній терміносистемі словотворчі суфікси набувають нового значення: Службові терміноелементи при запозиченні з класичних мов можуть змінювати своє значення. Серед службових терміноелементів можемо виділити наступні: суфікс **-in-**, що вказує на властивість або приналежність, а також може вказувати на речовини, що були видобуті з рослин; суфікса **ol-**, що походить від **alcohol**; суфікса **yl-**, що вказує на кислотні і вуглеводневі радикали; суфікса **-ic**, що вказує на властивість або приналежність; суфікса **-at**, що вказує на наявність ознаки або на

аніон солі; суфікс **-an-**, що вказує на приналежність; суфікс **-al-**, що вказує на властивість. Серед префіксів можна виділити найбільш вживані, наприклад, латинського походження: **par-** вказує на відхилення від норми; **anti-** - проти; **con** – разом; **pro** – для, при; а також грецького походження, наприклад, **Di(a)** вказує на розділення, заперечення; **an-** вказує на відсутність чогось; **Syn-** вказує на розповсюдження на щось; **avá** – рух вгору; а також наявні префікси англійського походження, наприклад: **non/ no-** із значенням «відсутність». Також для утворення терміноелементів використовуються і прийменники, наприклад, англ. **off** – набув значення «припинення».

Поряд із вербальними в сучасній термінології використовуються символічні засоби – цифри, позначки, графічні символи математичної, фізичної, хімічної та інших термінологій (Trama 24, Promalgen-N, Chosalgan-S, Ibutard 300, Arviprox 200, Oleovitamin D₃, Naloxone HCl, Baralgin M, Alka-Zeltzer plus).

Для термінотворення властиве частотне вживання власних назв як твірної основи (Morphinum, Poltram,

Nubainum, Thebainum, Digitoxinum, Barbamylum, Acidum nicotinicum).

Таким чином, проаналізувавши назви лікарських засобів групи анальгетиків і антипіретиків, можемо зробити такі висновки: 1) терміноелемент - це словосполучення, слово, морфемний комплекс, морфема, символ, який має самостійне значення і входить до складу простого чи складного терміна; 2) значна кількість фармацевтичних термінів традиційно створюється на базі греко-латинських терміноелементів; 3) всі терміноелементи можна розділити на змістові і службові; 4) найпродуктивнішою частиною мови при створенні змістових терміноелементів у групі анальгетиків є іменник (45 терміноелементів), а найменш продуктивними є числівник 1 терміноелемент; 5) незважаючи на те, що в останні роки при створенні нових найменувань все частіше використовується лексичний матеріал сучасних європейських мов, варто зазначити, що за мовною приналежністю переважають терміноелементи латинського походження, а саме 43 терміноелементи з 84, що були відібрані для дослідження.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Вейсман А.Д. Греческо-русский словарь. – М., 1991. – 686с.;
2. Вейсман А.Д. *Greek-Russian dictionary* - M., 1991. – 686p.;
3. Беляев Р.С. Ономазиологический анализ греко-латинских терминоэлементов (на материале латинской клинической терминологии): Дис. канд. филол. наук. – Киев, 1990. – 238с.
4. Беляев Р.С. *Onomasiologicheskij analiz greko-latinskih terminoelementov (na material latinskoj klinicheskoi terminologii)*: Dis.kand.philol n. –Kiev, 1990. – 238p.
5. Даниленко В. П. Русская терминология: опыт лингвистического описания. – М., 1977
6. Даниленко В.П. *Russkaja terminologia: opit lingvisticheskogo opisania*. – М., 1977
7. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь. – М., 2000. – 846с.;
8. Дворецкий И.Х. *Latin-Russian dictionary*. – М., 2000. – 846p.;
9. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основы терминотворения. Семантические та социолінгвістичні аспекти. – К., 2000. – 218с.;
10. Д'яков А.С., Кияк А.С., Куделько З.Б. *Osnovi terminotvorenja. Semantichni ta sociolingvistichni aspekti*. – К., 2000. – 218p.;
11. Канделаки Т.Л. Об одном типе словаря международных терминологических элементов // Филологические науки. – М., 1967, №2
12. Канделаки Т.Л. *Ob odnom tipe slovarja mezhdunarodnih terminoelementov // Philological science*. – М., 1967, №2
13. Лейчик В. М. Оптимальная длина и оптимальная структура термина // Вопросы языкознания, 1981, № 2. С. 63–73.
14. Лейчик В.М. *Optimalnaja dlina i optimalnaja strukturatermina // Voprosi jazikoznaniya*. - M 1981, № 2. С. 63–73.
15. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. Вопросы теории и методики. – М., 1961. – 158с.
16. Лотте Д.С. *Osnovi postrojenja nauchno-technicheskoi terminologii. Voprosi teorii i metodiki*. – М., 1961. – 158p.
17. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология. – М., 1989. – 248с.
18. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. *Obschaja terminologia*. – М., 1989. – 248p.
19. Сифорова В.И., Канделаки Т.Л. Методологические аспекты терминологической работы. – М., 1967.
20. Сифорова В.И., Канделаки Т.Л. *Methodologicheskie aspekti terminologicheskoi raboti*. – М., 1967.

Lekhnitska S.I. Morpho-synthetic features of the termelements in the Latin names of drugs

Abstract. Observed the theoretical foundations of the concept "term-element", defines the types of termelements, the languages that are used to create termelements in the names of drugs. Analyzed morpho-syntactic features of termelements in the names for medicines group of analgesics and antipyretics.

Key words: *termelements, names of drugs, "semantic" and "auxiliary" termelements, analgesics and antipyretics*

Лехницька С.І. Морфолого-синтаксическі характеристики терміноелементів в латинських названнях лікарських засобів

Анотація. Представлені теоретичні основи вивчення поняття «терміноелемент», визначені види терміноелементів, мови, які використовуються для створення терміноелементів, які входять в названня лікарських засобів. Проаналізовані з морфолого-синтаксическої точки зору терміноелементи, що характерні для названь лікарських засобів групи анальгетиків і антипіретиків.

Ключові слова: *терміноелемент, названня лікарських засобів, смислові і службові терміноелементи, анальгетики і антипіретики*